

‘In de spiegel herkende ik mezelf niet meer, dat was een schok’

Jarenlang onderzoekt hoogleraar sociologie Giselinde Kuipers de rol van schoonheid. Dan krijgt ze borstkanker, verandert haar uiterlijk ingrijpend en staat ze zelf midden in haar eigen onderwerp.

tekst Marije Veerman

fotografie Shody Careman

‘Ik denk dat je nu emotie van me wilt, maar dat is niet helemaal mijn stijl.’ Giselinde Kuipers (54) zit aan de keukentafel van haar zestiende-eeuwse bovenwoning in hartje Utrecht. Ze woont er met haar vriend en hun elfjarige zoon. Door de hoge ramen glinstert de gracht in het zonlicht. Als ze praat, doet ze dat in lange, zorgvuldig opgebouwde zinnen. Ook als het gaat over de borstkanker die haar begin 2024 trof en de zware behandeling die volgde, overheerst de analyse boven het drama.

Deze week verschijnt *Lelijke mooie wereld*, het resultaat van vijftien jaar onderzoek naar schoonheid. Eerder schreef Kuipers daar al drie academische boeken over. Ook *Lelijke mooie wereld* was bedoeld als academisch boek over het heersende schoonheidsregime. Maar tijdens het schrijven krijgt ze de diagnose borstkanker. De behandelingen volgen elkaar maandenlang op: chemotherapie, bestraling en een borstbesparende operatie. Het onderwerp waar ze jarenlang met bevlogenheid, maar ook met academische afstand onderzoek naar deed, raakt haar ineens zelf.

JE DACHT DAT JE WIST HOE SCHOONHEID WERKTE. WAT LEERDE JE TOEN JE ZELF ZIEK WERD?

‘Toen ik de diagnose kreeg, was ik 52. Ik had net het gevoel dat ik het ouder worden een beetje onder controle had. Ik denk dat iedere vrouw van middelbare leeftijd herkent dat je merkt dat je op een gegeven moment niet meer wordt opgemerkt. Ik ging wat vaker naar de kapper, ik kocht wat meer antirimpelcrèmes, maar ik verzoende me met het ouder worden. Dat veranderde door de chemotherapie. In een paar weken tijd zag ik er vijf jaar ouder uit. Mijn haar viel uit, mijn gezicht veranderde en als ik in de spiegel keek, herkende ik mezelf niet meer. Het was een schok.’

KUN JE UITLEGGEN WAAR DIE SCHOK VOORAL IN ZAT?

‘Je wordt vergiftigd en dat zie je. Holle ogen, een vale huid, ingevallen wangen. Mijn haar viel uit, dus ik had ook geen wimpers en wenkbrauwen meer. Maar het vreemdste was dat ook andere mensen me niet meer herkenden. Je uiterlijk is het eerste contactpunt met de wereld. Als dat in korte tijd verandert, werkt dat contactpunt ineens niet meer. Het is stuk. Dat is een vreemde gewaarwording. Mensen kijken anders naar je. Ze schrikken even, kijken weg of weten niet hoe ze moeten reageren. Meestal niet uit onwil, maar omdat ze niet weten wat ze zien. Juist daardoor besefte ik hoe automatisch onze reactie op iemands uiterlijk is. Pas als je ineens buiten de norm valt, merk je dat mensen anders op je reageren. Ik denk dat iedereen die zichtbaar buiten de norm valt dat herkent. Mensen met overgewicht bijvoorbeeld. Ook zij krijgen die blikken, of juist dat wegkijken. Dat is heel onaangenaam.’

HOE GING JE DAARMEE OM?

‘Het enige wat je kunt doen, is je erbij neerleggen. Je kunt niet met gebalde vuisten en tot de tanden bewapend het leven tegemoettreden. Maar verdrietig is het wel. Het hielp mij om te reflecteren op wat ik meemaakte. Ik heb veel geschreven, dat is mijn manier. Ik probeerde er ook met anderen over te praten, maar dat lukte niet goed. Niet omdat mensen het niet wilden begrijpen, integendeel:

> ‘Je denkt dat uiterlijk er niet toe doet als je ziek wordt, **maar zo simpel is het niet**’

ze deden hun best. Maar het is zo'n radicale ervaring dat je het bijna niet kunt overbrengen aan iemand die het zelf niet heeft meegemaakt. De Amerikaanse schrijver Susan Sontag die zelf ook ziek werd, beschreef dat mooi: dat je naar het land van de zieken gaat. Alsof je ineens in een ander land terechtkomt met andere regels.'

JE SCHRIJFT DAT JE HAD GEWILD DAT JE IN HET LICHT VAN ZIEKTE EN DOOD ONTDEKTE WAT ECHT BELANGRIJK IS EN DAT SCHOONHEID EN UITERLIJK ER NIET TOE DOEN.

'Je kunt niet **met gebalde vuisten en tot de tanden bewapend** het leven tegemoettreden'

'Ja, maar dat gebeurde niet. In plaats daarvan merkte ik hoe diep het zit. Als onderzoeker wist ik dat natuurlijk al, maar nu ervoer ik het zelf. Je merkt pas hoe vanzelfsprekend die wisselwerking tussen jou en de wereld is, op het moment dat die ineens verandert.'

Giselinde Kuipers groeit op in Krommenie als dochter van een domineesechtpaar. 'Maar', haast ze zich te zeggen, niet zoals je misschien zou verwachten: conservatief. 'Het was juist een progressieve omgeving.' Een typische jarenzeventigopvoeding waarin vrijheid de boventoon voerde. Ze is een ongemakkelijke tiener, die zich niet goed raad weet met haar uiterlijk. Ze omschrijft zichzelf als schriel, bleek, met steil haar en grote oren. Een uiterlijk dat in de jaren tachtig, als amazoneachtige vrouwen met grote bossen haar het schoonheidsideaal bepalen, niet binnen de norm valt.

'Ik verfde mijn haar paars en werd alto. Achteraf was dat een manier om te voorkomen dat ik op de middelbare school, waar de schoonheidsnorm moordend is, steeds op mijn uiterlijk werd beoordeeld.'

Ook later kan ze zich een zekere afstand tot het schoonheidsideaal permitteren. 'Ik was een zeven. Niet opvallend mooi, maar ook niet lelijk. Daardoor kon ik doen alsof uiterlijk voor mij niet zo belangrijk was. Dat was óók een privilege. Ik was wit, jong, gezond en dun. Bovendien werkte ik op de universiteit, waar ik mijn waarde ook uit andere dingen kon halen.'

Juist omdat ze zelf had kunnen ervaren hoe het is om relatief weinig afhankelijk te zijn van je uiterlijk, raakte ze gefascineerd door de vraag welke rol schoonheid eigenlijk speelt in de samenleving. Niet alleen voor vrouwen, maar inmiddels ook voor mannen. Tot haar verbazing bleek niemand die vraag ooit systematisch te hebben onderzocht. 'Ik wilde weten: ís het belangrijker geworden om er goed uit te zien? En zo ja, wanneer is dat begonnen? Dat werd uiteindelijk de vraag waar ik de afgelopen vijftien jaar mee bezig ben geweest.'

Toen ze in 2010 haar eerste onderzoek deed, was er nog veel kritiek. 'Mensen in mijn vakgebied vonden het oppervlakkig, frivool. Ik kreeg een ingezonden brief waarin stond hoe de Europese Unie het in vredesnaam in hun hoofd haalde om 8,5 miljoen uit te geven aan een onderzoek naar schoonheid.'

Maar als ze nu vertelt wat ze onderzoekt, ziet ze mensen vooral knikken. 'Iedereen is ervan doordrongen dat de manier waarop we omgaan met schoonheid een probleem is. We winden ons op over botox, huidverzorging voor kinderen en *looksmaxxing*, het toenemende schoonheidsideaal voor jongens met gespierde torso en een sterke kaaklijn, maar missen het grotere geheel. We zijn met zijn allen mooier, maar voelen ons steeds lelijker.'

LEG EENS UIT?

Al vanaf de negentiende eeuw, tijdens de industriële revolutie, veranderde onze verhouding tot uiterlijk. Mensen kregen steeds meer mogelijkheden om zichzelf mooier te maken én werden zich bewuster van hoe ze eruitzagen ten opzichte van anderen. Schoonheid werd steeds meer iets waaraan je kunt en moet werken. Zodra je weet dat je mooier kúnt zijn, wil je dat ook. Zo schuift de norm steeds een stukje op.

De afgelopen decennia is dat proces in een stroomversnelling geraakt. Niet alleen door sociale media, maar ook door de manier waarop we voortdurend horen dat we het beste uit onszelf moeten halen. Ook ons uiterlijk is een project geworden. Dat heeft een enorme slinger gegeven aan een proces dat al 150 jaar

bezig was. Het probleem is dat we in een ratrace terecht zijn gekomen. We stoppen steeds meer tijd, geld en aandacht in ons uiterlijk, terwijl de beloning hetzelfde blijft. We werken harder om er beter uit te zien, maar doordat de standaard voor iedereen opschuift, blijf je op dezelfde plek. Je moet veel meer doen, maar wordt er niet gelukkiger door. Op een gegeven moment is dat niet meer bij te benen. Of niet meer te betalen.'

'Mannen denken dat ze het recht hebben om naar een vrouw te kijken en daar **iets van te vinden**'

WAAR STEVENEN WE OP AF?

Dat we over twintig jaar rimpels net zo gek vinden als een slecht gebit nu. Het is een race die je niet kunt winnen. We raken steeds verder verwijderd van hoe we er werkelijk uitzien.'

WAT IS DE BELANGRIJKSTE BOODSCHAP DIE JE WILT OVERBRENGEN?

'Dat dit geen individueel, maar een collectief probleem is. Mensen denken vaak dat ze na het lezen van mijn boek kunnen besluiten: ik stap uit de ratrace, ik doe er niet meer aan mee. Maar zo werkt het niet. Neem botox. Dat lijkt een individuele keuze, maar vergelijk het met een beugel. Veertig jaar geleden was een scheve tand normaal. Nu heeft bijna iedereen een beugel gehad en zijn rechte tanden de norm. Hoe individueel is die keuze dan nog? In je eentje kun je daar nauwelijks aan ontsnappen.'

DIT IS EEN COLLECTIEF PROBLEEM, MAAR UITEINDELIJK ZIT JE OOK GEWOON THUIS AAN DE KEUKENTAFEL MET EEN ZOON. HOE PRAAT JE DAAR MET HEM OVER?

'Hij is nog maar elf, de moeilijke gesprekken moeten nog komen. Hij zit nog niet op sociale media en heeft pas net een telefoon, als een van de laatsten van zijn klas. Op dit moment heb ik nog redelijk veel invloed op zijn kledingkeuzes en wat hij online ziet. Maar ik realiseer me dat dat gaat veranderen.'

Als haar zoon de woonkamer binnenkomt, vraagt hij waar we het over hebben. Als zijn moeder uitlegt dat het gesprek over uiterlijk gaat, steekt hij demonstratief zijn tong uit. Giselinde moet erom lachen.

'Waar ik nu al mee begin, is bewustwording. Hoeveel heb je over voor je uiterlijk? En waarom? Maar ook dat je verantwoordelijkheid kunt nemen voor hoe je naar anderen kijkt. Daar kun je al vroeg mee beginnen. Een oordeel over iemands uiterlijk hebben overkomt je niet, daar heb je zelf invloed op. Dat geldt voor iedereen, maar meer voor mannen. Zij hebben nog altijd vaker het idee dat ze een zeker recht hebben om naar vrouwen te kijken en daar iets van te vinden.'

ALS JE NU IN DE SPIEGEL KIJKT, WAT ZIE JE DAN?

'Wel weer iets meer mezelf. Mijn haar is nog steeds anders. Ik heb ineens krullen gekregen en die vind ik wel leuk. Die krijg je er dan toch gratis bij. Het is niet meer precies zoals het was, maar ik herken mezelf weer.' ~